

ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Світовий О.М.

В статті розглядається економічний механізм господарювання як головний елемент господарського механізму агропромислового комплексу країни. Визначено, що в ринкових умовах є необхідним вдосконалення економічного механізму господарювання як в цілому аграрного сектора економіки, так і кожного підприємства зокрема. Доведено, що даний механізм повинен розглядатися комплексно з іншими економічними механізмами і системами господарювання для підвищення конкурентноздатності продукції та зростання прибутковості сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: економічний механізм, сільськогосподарська продукція, виробничі витрати, ресурси, собівартість, прибуток.

ВСТУП

Розвиток ринкових відносин, посилення конкурентної боротьби за ринки збуту сільськогосподарської продукції потребує від вітчизняних аграрних підприємств і від галузі в цілому застосування нових підходів до покращення господарювання. Одним із шляхів вирішення даної проблеми є вдосконалення економічного механізму господарювання в сільськогосподарських підприємствах.

Дослідження в даній статті проведене згідно програми наукової роботи кафедри менеджменту організацій Уманського національного університету садівництва: «Адаптація організаційно-економічного механізму господарювання до соціально-орієнтованих ринкових відносин на селі».

Вагомий внесок у вирішення питань підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва та вдосконалення економічного механізму господарювання внесли такі вчені як В.Я. Амбросов, А.Ф. Бурик, С.І. Дем'яненко, С.В. Мочерний, П.Т. Саблук, М.Й. Хорунжий та ін. Подальша розробка методики та методології вивчення даного питання висвітлена в наукових працях М.Г. Грещака, П.С. Березівського, Т.Г. Маренич, М.М. Павлишенка, Г. Фанделя та ін.

Проте багатогранність проблеми потребує подальшого пошуку нових теоретичних підходів і розробки практичних рекомендацій щодо її вирішення. Мало дослідженими є питання комплексного підходу до формування економічного механізму господарювання, розробки ефективних економічних важелів щодо вдосконалення цього процесу.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання, який розглядає всі економічні явища у динаміці й взаємозв'язку та системний підхід до вивчення

наукових розробок вчених щодо вдосконалення економічного механізму господарювання. Автором застосовувалися такі методи: монографічний, економічного експерименту, графічний.

Метою даної статті є визначення ролі економічного механізму господарювання в загальній системі господарювання та розробити шляхи його вдосконалення. Досягнення визначеної мети зумовило вирішення таких завдань:

- розкрити теоретичні та методологічні основи, визначити структуру економічного механізму господарювання й уточнити трактування цього поняття;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення економічного механізму господарювання.

1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ

В літературі досі не існує єдиного підходу до визначення категорії «економічний механізм». Можна погодитися з твердженням М.Я. Мойси та І.О. Крюкової, що економічний механізм потрібно розглядати в широкому його розумінні на двох рівнях [1, с. 41]. Тобто це – економічний механізм, який функціонує між державними структурами і аграрними підприємствами та який існує тільки в межах конкретних підприємств. У нашому дослідженні економічний механізм господарювання розглядаємо на рівні підприємства. Водночас, розуміючи нерозривність внутрішньогосподарських зв'язків із міжгосподарськими та загальнодержавними досліджувані процеси аналізуємо у взаємозв'язку та взаємозалежності. Пояснюється це тим, що функції економічного механізму на державному рівні реалізуються з використанням різного роду нормативів і показників по відношенню до сільськогосподарських підприємств, а на рівні підприємств функції здійснюються по відношенню до виробничих підрозділів, бригад, ланок та окремих працівників.

Світовий О.М., к.е.н., доцент кафедри менеджменту організацій Уманського національного університету садівництва

На думку П.Т. Саблука, під економічним механізмом слід розуміти сукупність економічних важелів (інструментів) певного призначення: стимулювання підприємства, стимулювання працівників, ціноутворення тощо. Важелі ще називають інструментами. Механізм як сукупність важелів чи інструментів дає змогу найповніше передати зміст і результати певного процесу. Один із них є процес формування витрат на виробництво сільськогосподарської продукції. Оскільки він відбувається безпосередньо в сільськогосподарських підприємствах, то вивчати і будувати його треба саме на прикладі конкретної сільськогосподарської одиниці з урахуванням особливостей технології й організації виробничого процесу. Описати механізм формування витрат – значить відшукати всі чи принаймні головні безпосередні фактори, що впливають на масу витрат, а також дати якісну та кількісну характеристику цього впливу, стверджує вчений [2, с. 298-299].

В свою чергу, економічний механізм - частина господарського механізму держави. На думку М.М. Павлишенка, господарський механізм країни є економічною основою функціонування всього національного виробництва, економічної політики держави. В основі його дії лежать закони розвитку товарного виробництва [3, с. 75]. В.Я. Амбросов і Т.Г. Маренич стверджують, що господарський механізм повинен спиратися на повну економічну та юридичну самостійність, економічний механізм регулювання галузі [4, с. 19]. Отже, на нашу думку, господарський механізм можна визначати як механізм господарювання, який об'єднує економічні механізми регулювання в цілісну систему.

Березівський П.С. розглядає механізм господарювання в сільському господарстві як сукупність взаємозалежних економічних структур, форм і методів господарювання, важелів і методів регулювання, що забезпечують здійснення відтворювального процесу в аграрному секторі. Тобто, у змісті механізму господарювання відбиваються риси кожного об'єкта управління, спосіб і форми його організації, роль і місце в економічній системі, характер економічних зв'язків у господарському обороті і специфіка технології виробництва [5]. На нашу думку, доцільніше розглядати механізм господарювання як економічний механізм господарювання. Авторське визначення економічного механізму господарювання – це сукупність методів, стимулів та економічних важелів впливу на економічні інтереси товаровиробника з метою підвищення мотивації його до збільшення обсягів виробництва та поліпшення якості продукції з мінімальними виробничими витратами.

Цілісність економічного механізму господарювання передбачає, на нашу думку, його розгляд у взаємозв'язку внутрішньогосподарських та загальногосподарських економічних відносин. За визначенням М.Г. Грещака та О.М. Гребешкової, внутрішній економічний механізм підприємства слід розглядати як упорядковану систему, при якій

горизонтальні та вертикальні відносини між структурними елементами підприємства набувають певних економічних форм (договори, планування) і здійснюються за допомогою відповідних методів (контроль, оцінювання діяльності, заохочення, матеріальна відповідальність та ін.) [6, с. 3]. Якщо розглянути вище вказані механізми відповідно до їх цільового призначення, то на думку М.Й. Хорунжого, господарський механізм відображає різного роду відносини управління, його складова – економічний механізм визначається сукупністю форм і методів управління виробництвом. Противитратний механізм, який забезпечує зниження питомих виробничих витрат, є складовою економічного механізму. [7, с. 334]. Таке формулювання противитратного механізму, на нашу думку, можна розглядати як основу для визначення економічного механізму формування виробничих витрат, доповнивши його ґрунтовним аналізом основних чинників виробничих витрат та джерел їх формування.

Отже, логічним буде констатувати, що складовою частиною загального господарського механізму є економічний механізм господарювання, оскільки без нього неможливо формувати ефективність виробництва. Схематично економічний механізм господарювання представлений на рис. 1.

В даному випадку в якості інтересів і економічних потреб виступають вимоги оптимізації виробництва сільськогосподарської продукції, процесів формування виробничих витрат на рівні і у обсягах, що можуть забезпечити максимально ефективно використання виробничих ресурсів і одержання максимуму продукції найвищої якості.

Характеристика економічного механізму господарювання як структурно-функціональної системи не може обмежуватися лише загальним розумінням його сторін. Вона має бути доповнена конкретними формами (елементами), що складають структуру економічного механізму господарювання у своїй взаємній обумовленості. Економічний механізм господарювання як система організаційно-економічних форм включає такі структурно-функціональні підсистеми: планування, стимулювання, організацію, регулювання (рис. 2).

Велике значення для формування та ефективного функціонування економічного механізму господарювання є стимулювання працівників. Під ефективним стимулюванням праці варто розуміти створення таких умов оплати праці на підприємстві, що дають змогу отримувати максимально високі виробничі результати при мінімальних трудових витратах.

При цьому виникає необхідність оцінки ефективності діючої системи матеріального стимулювання на підприємстві, її відповідності завданню підвищення продуктивності праці працівників та їх зацікавленості в досягненні високих кінцевих результатів, збільшення обсягу діяльності, прибутку та покращення роботи підприємства в цілому.

Рис. 1 Загальна схема економічного механізму господарювання
Джерело: власні дослідження

Рис. 2 Структура економічного механізму господарювання
Джерело: власні дослідження

2 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Розглядаючи економічний механізм господарювання на рівні сільськогосподарських підприємств, в даному розділі особливу увагу приділимо вдосконаленню противитратних економічних механізмів, зокрема, економічного механізму формування виробничих витрат. Для покращення функціонування цього механізму, на нашу думку, в кожному сільськогосподарському підприємстві необхідно запровадити нормативний метод планування, обліку, аналізу та контролю виробничих витрат.

Нормативний метод передбачає використання укрупнених норм і нормативів. Нормуються два основних об'єкти – це затрати праці та її оплата і матеріальні ресурси. Крім того, передбачено також нормування нематеріальних активів та накладних витрат. Якщо брати до уваги тільки використання норм і нормативів, які розраховані, наприклад, на 1 га посіву, на 1 голову худоби або на 1 ц продукції, то вони не є гнучкими. По-перше, їх розраховують на рік і які в процесі виробництва через певні ускладнення не підлягають коректуванню на зміну цін на ресурси, по-друге, їх розраховують на відповідну врожайність сільськогосподарських культур чи продуктивність тварин, які фактично не може бути стабільними і відповідати плановим показникам, оскільки на її величину впливають природні фактори. Якщо до того ж вказані нормативи розраховані, наприклад, за певною технологією взагалі і не враховують особливостей конкретного господарства, то вони не можуть бути ефективним засобом для оперативного

контролю за витратами. Такі нормативи можуть бути розраховані за типовими технологічними картами на певну сільськогосподарську культуру чи вид тварин і за відповідної технології.

Тому нами пропонується розробити на кожному підприємстві комплексні нормативи витрат, які крім загальних нормативів на одиницю роботи та продукції, розрахованих за визначеними технологіями, що застосовуються в господарстві, повинні бути конкретизовані за кожною технологічною операцією. Крім того, для організації оперативного контролю за квартал чи місяць, а також, коли це необхідно, за більш короткі періоди часу – декаду і навіть за конкретний день, чи за кілька днів, за які проводиться певний комплекс робіт (посів, внесення добрив тощо), щоб і фактичні витрати відповідно обліковувалися. Для цього облік і планування доцільно об'єднати в цілісну систему. Поточному плануванню й обліку потрібно надати динаміки, тоді при зміні умов виробництва керівник матиме можливість маневрувати і приймати оптимальні рішення, що неможливо робити без чіткого оперативного контролю за виконанням річного плану. Для покращення оперативності роботи тут особливе значення має застосування спеціалізованих комп'ютерних програм.

Однак, на наше переконання, використання найкращих комп'ютерних програм без чіткої організації передачі інформації від керівника до безпосереднього виконавця роботи і навпаки не дасть очікуваних результатів щодо аналізу та контролю виробничих витрат. Важлива роль тут відводиться і обліковому персоналу. Без цього неможливе щоденне наповнення оперативних баз даних для проведення реального аналізу та контролю витрат. Зазначене стосується, насамперед організації оперативного управління витратами у виробничих підрозділах (рис. 3).

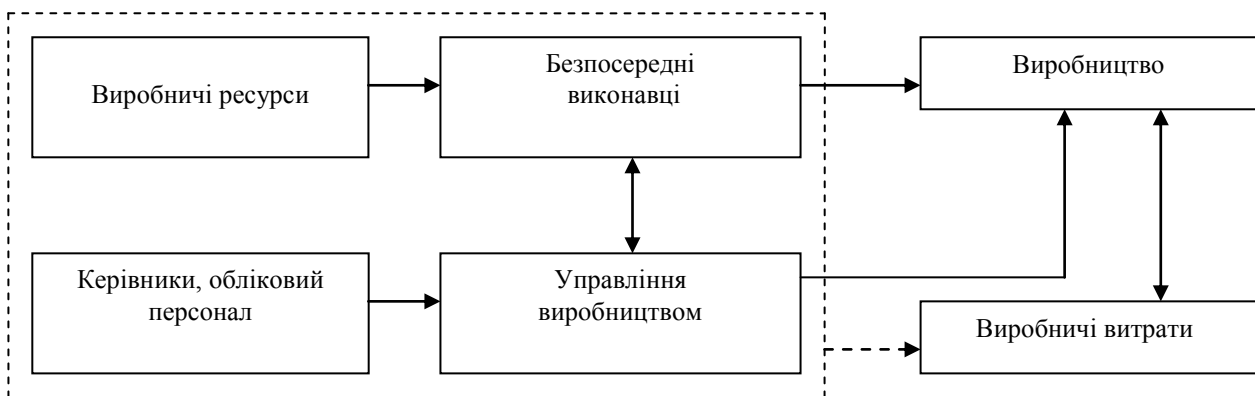

Рис. 3.Схема управління виробничими витратами у виробничих підрозділах

Джерело: власні дослідження

Визначивши та проаналізувавши формування виробничих витрат по елементах, відтворюємо загальну схему формування, аналізу і контролю виробничих витрат (рис. 4).

Як переконують результати дослідження, важливо не тільки правильно сформулювати виробничі витрати, а й забезпечити належний їх аналіз і контроль. Без цього неможливе ефективне виробництво та забезпечення

достатнього матеріального та морального стимулювання робітників до праці. В наведеній схемі пропонуємо більш тісний взаємозв'язок оперативного аналізу та контролю за виробничими витратами з боку економічної служби підприємств і керівників виробничих підрозділів (включаючи, якщо це необхідно і щоденний) та узгодженого із цим бухгалтерського обліку.

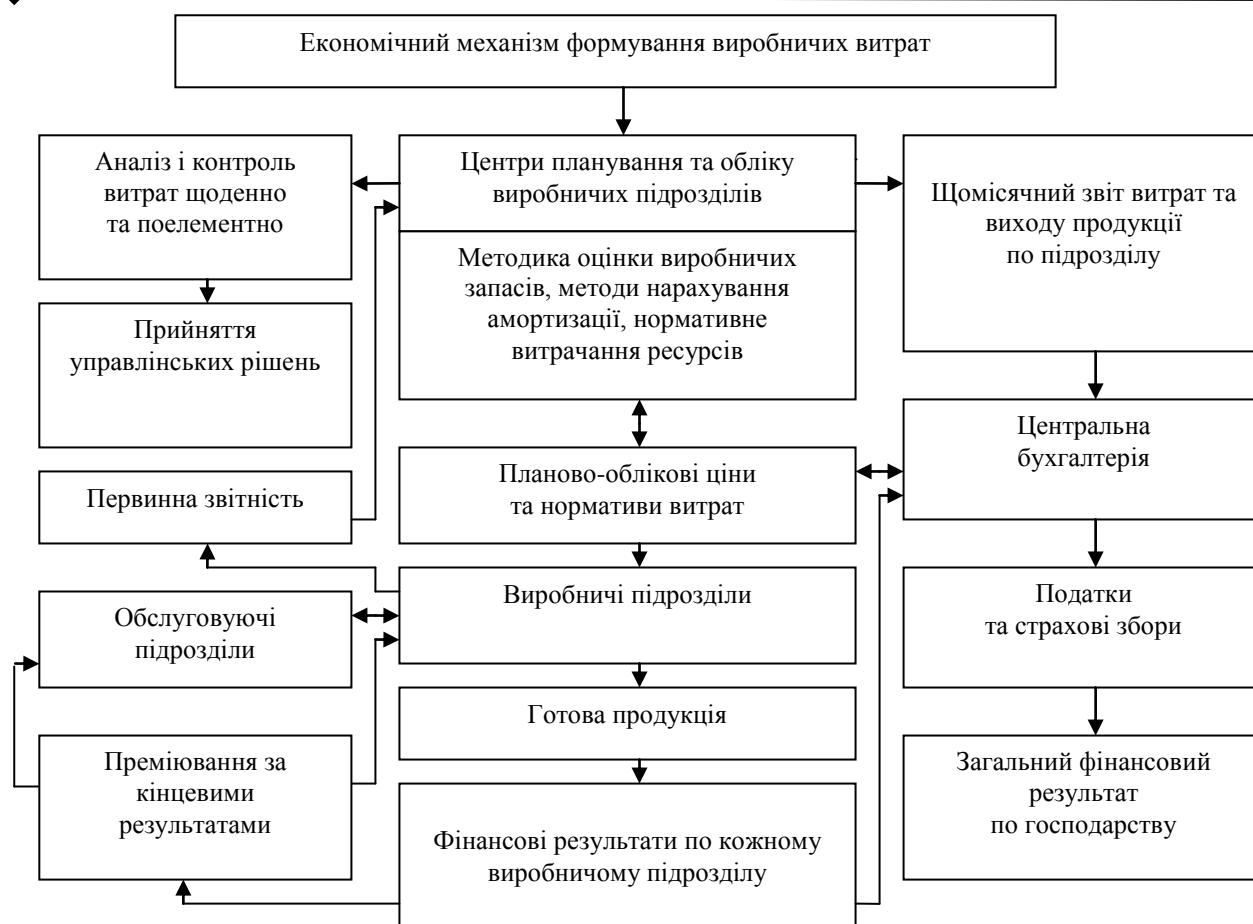

Рис. 4 Загальна схема економічного механізму формування виробничих витрат

Джерело: власні дослідження

Звичайно, цю роботу можна вести тільки при умові суворої організації виробництва у підприємстві на всіх рівнях, впровадження внутрішньогосподарського розрахунку та дотримання чіткої дисципліни праці. Головну увагу ми приділяємо центрам планування та обліку у виробничих підрозділах, де повинні вирішуватися всі питання планування, організації і контролю виробництва.

ВИСНОВКИ

Ринкові умови, в першу чергу, потребують вдосконалення економічного механізму

господарювання на рівні сільськогосподарських підприємств. Основою даного процесу має стати впровадження внутрігосподарського розрахунку, нормативного методу планування, обліку, аналізу та контролю використання виробничих ресурсів. Розглядаючи економічний механізм господарювання на рівні галузі, варто вказати, що в економічній політиці держави необхідно більше спиратися на закони розвитку товарного виробництва, і водночас, надавати більше пріоритетів аграрному сектору економіки.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мойса М. Я. Ресурсний потенціал аграрних підприємств та економічний механізм його раціонального використання / М. Я. Мойса, І. О. Крюкова // Економіка АПК. – 2004. – № 2. – С. 41–46.
2. Саблук П. Т. Ціноутворення в період ринкового формування в АПК : [монографія] / Саблук П. Т. – К. : ННЦ ІАЕ, 2006. – 440 с.
3. Павлишенко М. М. Госпрозрахунок як основа ринкової економіки / М. М. Павлишенко // Економіка АПК. – 2006. – № 5. – С. 70–79.
4. Амбросов В. Я. Наукові положення удосконалення економічного і господарського механізмів розвитку сільського господарства / В. Я. Амбросов, Т. Г. Маренич // Економіка АПК. – 2005. – № 10. – С. 14–19.
5. Березівський П.С. Впровадження внутрішньогосподарських організаційно-економічних механізмів забезпечення прибутковості сільськогосподарських підприємств / П.С. Березівський // Економіка АПК, 2008. - №10. – С. 52–55.
6. Грещак М. Г. Внутрішній економічний механізм підприємства : [навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц.] / М. Г. Грещак, О. М. Гребешкова. – К. : КНЕУ, 2001. – 103 с.
7. Хорунжий М. Й. Організація агропромислового комплексу: [підручник] / Хорунжий М. Й. – К.: КНЕУ, 2001. – 382с.

